

SYSTÉMOVÝ RÁMEC PRE RIADENIE ZMENY ŠKOLY

V spoločnostiach na celom svete sa vzdelávanie veľmi dlho považovalo za rozhodujúce pre vývoj jednotlivca a vytváranie sociálno-ekonomických príležitostí. Dnes si väčšina národov uvedomuje, že ich súčasné vzdelávacie systémy nedokážu študentov zaangažovať, alebo ich pripraviť na budúcnosť.

Vzbudiť prirodzenú zvedavosť mladých ľudí a umožniť im dosiahnuť na pracoviskách úspech často znamená uskutočniť zmenu celého vzdelávacieho systému, nielen sa „pohrávať“ s jeho súčasťami. Systémy, či už biologické, politické alebo organizačné, pozostávajú zo vzájomne prepojených subsystémov. Zmena jednej či dvoch súčasti systému môže prospieť alebo uškodiť, alebo sa nemusí prejaviť – závisí to od toho, ako táto zmena spolupôsobí s ostatnými prvkami systému.

Podobne transformácia vzdelávania je tradične výzvou, no často vzniká rozdiel medzi tvorbou stratégie a skutočnou zmenou v reálnej učebnej skúsenosti študentov. Žijeme v čase neustálych technologických zmien a inovácií, ktoré sa dotýkajú takmer každého aspektu našich životov počnúc spôsobom, akým komunikujeme, končiac tým, ako pracujeme a trávime voľný čas. Avšak vo svete vzdelávania sa zmenilo málo. Triedy po celom svete vyzerajú tak ako vždy, s učiteľom pred tabuľou a žiakmi v laviciach. Školský deň je časovo a tematicky rozdelený podľa stanoveného kurikula. Niektoré školy v rámci tohto tradičného modelu využívajú v istej miere technológie, aby proces zefektívnil, alebo zlepšili prístup k informáciám.

Porovnajte to s tým, ako žijú mladí ľudia mimo školy. Na celom svete stále viac surfujú na webe, nahrávajú z neho hudbu, navštevujú chat stránky, sťahujú a nahrávajú domáce videá, so svojimi priateľmi komunikujú prostredníctvom SMS správ, sledujú digitálnu viackanálovú televíziu, o svojich skúsenostiach blogujú a knihy, časopisy, články čítajú on-line. Väčšina z týchto činností prebieha na viacerých prenosných zariadeniach súčasne. V stále viac prepojenom svete mladí ľudia očakávajú, že poznatky, služby a produkty budú odzrkadľovať ich individuálne potreby a preferencie.

V 21. storočí je výzvou pre vzdelávanie vytvorenie živého, adaptabilného prístupu, ktorý je v súlade so životom mladých mimo tried, ako aj s ich budúcou schopnosťou zamestnať sa. Odpoveďou je inovácia, ale otázkou ostáva, aký druh inovácie a ako ju zrealizovať?

Riešenie je zložité a využitie technológie ako jediného riešenia tieto výzvy nenaplní. Dokonca aj keby sa v školách zaviedla nevyhnutá technická infraštruktúra a dal by sa každému dieťaťu k dispozícii počítač, väčšinou to nevyústí do výkonnejšieho učenia sa, pokiaľ sa neuskutočnia aj ďalšie zmeny v povahe vyučovania, učenia sa a hodnotenia (Dynarski a kolektív, 2007)¹. Podľa tohto príkladu si efektívna zmena vyžaduje uplatnenie holistického/celostného prístupu s cieľom úplne transformovať učebnú skúsenosť študentov.

Systémová inovácia

V pozadí úspešných škôl stojí systém prepojení a vzájomných vzťahov, ktoré cielenú a koordinovanú transformáciu umožňujú.

Napríklad mnoho inovačných pokusov, zameraných na vytvorenie vzdelávacieho prostredia, ktorého centrom je študent, kde štúdium je postavené na riešení problémov a v maximálnej miere sa využívajú technológie, zlyhalo. Tieto pokusy neboli úspešné, pretože kolidovali s existujúcimi – niekedy zastaranými – spôsobmi hodnotenia, alebo sa podcenil profesionálny rozvoj učiteľov a lídrov (napríklad Roschelle, Singleton, Sabelli, Pea a Bransford, 2008)³.

Úspešnú zmenu školy možno dosiahnuť, ak zmeny prebiehajú v nasledujúcich oblastiach:

- **Riadenie školy**
- **Sociálna klíma školy**
- **Kurikulum**
- **Rozvoj pedagógov**
- **Spolupráca s komunitou**

Tieto oblasti predstavujú inovačný rámec, kritické faktory úspechu, ktoré sa vo vzájomnom prepojení prejavujú efektívnejšie.

Uvažovanie nad inovačným rámcom

Inovačný rámec je východiskom pre reformný proces v školách. Pre ostatných, ktorí sa na túto cestu zmeny už vybrali, môže predstavovať jednu z možností na udržanie prebiehajúceho procesu školskej inovácie. Ak školský tím uvažuje nad inovačným rámcom, mohol by si pri tom zodpovedať tieto otázky:

- Zasadujeme sa za čiastkové zlepšenia, keď by sme sa mohli zaoberať inováciou, ktorá môže zmeniť štúdium zásadne?
- Zameriavame sa na zmeny v príliš málo, alebo v príliš veľa oblastiach?
- V akých oblastiach existujú bariéry pre zmeny, ktoré považujeme za dôležité uskutočniť? Ako vieme inovovať, aby sme tieto bariéry prekonali?
- Ako v našom reformnom úsilí prepájame študentov, odborníkov a program štúdia navzájom so študijnými cieľmi, s udržiavaním súvislostí?
- Ako plánujeme zmeny na všetkých úrovniach školy: naša škola, školský systém a komunita, štátna úroveň?
- Ako vieme pri inovácii využiť technológie?
- Ako poznáme, že sme úspešní? Ako meriame, hodnotíme a využívame spätnú väzbu? Aký systém meraní budeme využívať?

Program „Partneri Microsoftu v inovatívnom učení v školách“ je iniciatíva, ktorá pomáha školám na celom svete posunúť sa za hranice tradičných tried a učebných modelov. Tento program v spolupráci so školami, ktoré sú priekopníkmi v inovatívnom myslení a osvedčených postupoch, vytvára modely použiteľné pre akúkoľvek školu, alebo systém s cieľom pripraviť deti na úspešný život.

ŠKOLA PRE 21. STOROČIE

Motto:

Dobrá správa je - veľa škôl sa dnes mení k lepšiemu, zlá správa je, že svet sa mení rýchlejšie ako naše školy.
Willard R. Daggett

Jednou z kľúčových úloh školy pri vzdelávaní detí, mladých ľudí, v dnešnom meniacom sa svete je tvorba prostredia, ktoré:

- podporuje zmysluplné učenie a kritické myslenie,
- poskytuje reálnu možnosť výberu spôsobu učenia vzhľadom na dosiahnutie osobného maxima,
- umožňuje a rozvíja otvorenú partnerskú komunikáciu,

Škola pre 21. storočie – Inovačný rámec

- podporuje výchovu k hodnotám,
- podporuje spoluprácu a akceptáciu rôznorodosti.

Ide o prostredie, ktoré umožňuje deťom, mladým ľuďom, dennodenne žiť zaujímavý a podnetný život, a nie sa naň iba pripravovať.

Vytvoriť takéto prostredie vyžaduje nielen zabezpečiť vyučovanie cudzích jazykov, využívanie moderných technológií v škole, inováciu a redukciu učebného obsahu, zvládnutie nových pedagogických metód a postupov učenia, ale **hlavne podporu stáleho procesu odborného a osobnostného rastu všetkých jednotlivcov, tímov a školy ako celku. Ide o permanentný proces formovania školy ako otvoreného systému, učiaceho sa spoločenstva.**

Škola ako systém vzniká nielen ako dielo tvorivých a obetavých učiteľov. Je produktom spolupráce všetkých zainteresovaných - pedagógov, rodičov, detí, mladých ľudí a celej komunity.

Chceme vytvoriť školy pre dobrých žiakov a dobrých učiteľov, na úžitok celej komunity. Tradičné chápanie školy ako prostriedku na učenie, výchovu a vzdelávanie detí je potrebné presunúť k vnímaniu, že hlavným cieľom všetkých zainteresovaných je vytvoriť „dobrú školu“ - **podporujúce prostredie na učenie a rozvoj.** *Obvykle hovoríme o dobrej škole vtedy, keď sa jej žiaci umiestňujú na prvých miestach v súťažiach, olympiádach, či celoštátnom testovaní vedomostí deviatakov.*

Vytváranie školy pre 21. storočie vnímame ako proces permanentnej zmeny, v ktorom je potrebné opustiť zaužívané prístupy „takto sme to vždy robili“ a vydať sa na cestu objavovania a hľadania, ako to môžeme robiť novým spôsobom, vytvárať vlastný obraz otvoreného učiaceho sa spoločenstva. Vydať sa na túto cestu znamená „bežať dlhú trať“, kde sú prvé stabilnejšie výsledky viditeľné po 3-5 až 7-mich rokoch a vo svojej podstate sa „beh“ nikdy nekončí. Je to však podnetná cesta, ktorá je sama osebe aj cieľom, pretože je zdrojom učenia.

Pre túto „podnetnú cestu“ je vytvorený súbor **ukazovateľov školy pre 21.storočie** ([Sebareflexia](#)). Obsahuje niektoré kľúčové míľniky, ktoré môžu pomôcť na ceste. Je možné ich využiť **ako pomôcku pri:**

- vytváraní vlastného obrazu inovatívnej školy,
- tvorbe vlastnej profesionálnej identity učiteľov a rozvoji profesných kompetencií,
- uvedomení si možností vytvárať podnetné učebné prostredie pre deti a mladých ľudí, podporovať ich sebauvedomenie a sebaúctu,
- rozvíjaní spolupráce s rodičmi,
- vytváraní pocitu príslušnosti detí, učiteľov, rodičov k školskému, komunitnému spoločenstvu.

Vytváranie podporujúceho prostredia pre učenie sa a rast závisí od záujmu a snáh všetkých zúčastnených jednotlivcov a tímov. Kľúčovú úlohu pri týchto snahách má **vedenie, manažment školy.**

Škola pre 21. storočie – Inovačný rámec

Podľa skúseností z pedagogickej praxe úspech pri vytváraní školy pre 21. storočie nezávisí iba od mimoriadnych schopností jednotlivcov, učiteľov, riaditeľov, ale rovnako aj **od pevného presvedčenia o zmysle takéhoto konania, odhodlania konať a od vytrvalosti na ceste zmeny.**

HLAVNÉ OBLASTI A PRINCÍPY ŠKOLY PRE 21. STOROČIE

Čo charakterizuje školu pre 21. storočie?

„Dobrá škola pre 21. storočie“ charakterizujeme súborom znakov, ukazovateľov, ktoré možno použiť na sebareflexiu školy. Súbor umožňuje zistiť mieru rozvoja vašej školy vo viacerých ukazovateľoch a súčasne si stanoviť ciele, stratégie pre ďalší rozvoj. Ukazovatele predstavujú opisy správania, procesov, foriem, prostredia a zdrojov. Majú rôznu úroveň všeobecnosti. Opisujú 5 hlavných úrovní, miery výskytu daného ukazovateľa v živote školy. Boli vytvorené na základe skúseností inovačných škôl, najmä s programom Integrované tematické vyučovanie/ITV - Vysoko efektívne učenie. Hlavným kritériom ich výberu bolo zaznamenať overené skúsenosti zo školskej praxe, uviesť čo najviac významných skúseností.

Opísané ukazovatele si nerobia nárok na úplnosť. Je pravdepodobné, že inovátori objavia vlastné cesty a opíšu ďalšie ukazovatele. Zdieľanie skúseností zabezpečí, že súbor ukazovateľov bude živý a bude odrážať reálnu skutočnosť.

Ukazovatele sú rozdelené do **piatich hlavných oblastí života školy, ktoré tvoria inovačnú štruktúru:**

1. riadenie
2. sociálna klíma školy
3. kurikulum
4. rozvoj pedagógov
5. spolupráca s rodičmi a širšou komunitou

1. Riadenie

Ako v škole rozvíjať kultúru, ktorá prispieva k inovácii? Ako môže škola merať svoj úspech? Ako súvisí manažment školy s jej schopnosťou implementovať inovatívne prvky? Ako môže škola využiť technológiu pre manažment, štúdium a komunikáciu?

Ukazovatele riadenia školy 21. storočia:

- **rozvoj riadenia,**
- **inovačná kultúra,**
- **inovatívne využitie IKT,**
- **zdieľanie zodpovednosti.**

Inovatívna škola podporuje dosahovanie odvážnych cieľov a vízií - osobných i spoločných, rast, participatívnosť, spoluprácu pri formovaní a inovácii procesov i postupov. Ukazovatele sa týkajú plánovania, monitoringu a hodnotenia činnosti školy, motivácie ľudí, riadenia procesov a pracovného prostredia, využívania moderných technológií, ktoré spoločne vedú k vytvoreniu demokratického školského prostredia a ku kultúre inovácií.

2. Sociálna klíma školy

Ako vytvoriť sociálne silné vzdelávacie prostredie? Ako podporiť dosiahnutie osobného maxima u detí aj pedagógov?

Klíma, atmosféra v škole, je produktom riadenia. Pri premene školy je dôležitý manažment vzťahov na všetkých úrovniach - v škole aj mimo školy, vytvorenie priestoru na spoluprácu a spoločné učenie sa. Oblasť klímy školy je uvedená samostatne vzhľadom na jej mimoriadnu dôležitosť pri vytváraní učiaceho sa spoločenstva v škole. Ide o proces vytvárania emocionálne stabilného prostredia pre deti i pedagógov, v ktorom podávajú svoje maximálne výkony. Sebareflexia obsahuje ukazovatele súvisiace s hodnotami, pravidlami školy, so spôsobom komunikácie, s vnímaním a posilňovaním zodpovednosti, so spôsobmi vnímania a riešenia problémov i konfliktov, s hodnotením a sebahodnotením, so seba-reflexiou. Pre klímu školy sú kľúčové prvky:

- **vytváranie vzťahov, spoločenstva, podporujúceho prostredia,**
- **rešpektovanie rôznorodosti,**
- **orientácia na kooperatívne riešenie problémov,**
- **oceňovanie pokroku.**

Dominantnou charakteristikou inováčnej školy 21. storočia je vytváranie podnetného a podporujúceho prostredia pre žiakov aj pracovníkov školy a budovanie spoločenstva založeného na spolupatričnosti.

Školské prostredie, ktoré žiaci vnímajú ako nepriateľské alebo až ohrozujúce (napr. šikanovanie, strach zo skúšania), blokuje učenie a rozvoj. Naopak, pozitívne prostredie, v ktorom prevláda záujem a pocit spolupatričnosti, podnecuje aktivitu a učenie, ako aj preberanie zodpovednosti za svoje vlastné učenie.

Akýkoľvek kvalitný vzdelávací program, moderné metódy a vyučovacie stratégie nie sú dostačujúce, keď súčasne nepracujeme **na sociálne silnom vzdelávacom prostredí, na pozitívnej klíme.**

Inovatívna škola má pracovný tím učiteľov, ktorý sleduje spoločné ciele a vzájomne sa podporuje pri napĺňaní zdieľanej vízie. Neočakávajú sa hotové riešenia, jednotlivé strany navzájom akceptujú rôznorodosť pohľadov i záujmov a spolu nachádzajú optimálne spôsoby fungovania.

3. Kurikulum

Ako vytvoriť školský vzdelávací program a ako hodnotiť študentov? Ako podnietiť štúdium riadené študentom ?

Vyučovanie vo väčšine krajín má didaktický základ v odovzdávaní vedomostí. Dôležitú úlohu pri učení hrá memorovanie. Školy sa riadia záväznými výkonovými a obsahovými štandardmi. Malá pozornosť je venovaná motivácii k učeniu a zručnostiam potrebným pre úspešný život.

Oblasť kurikula sa týka poslania školy - efektívne učiť to, čo je pre život potrebné, vychovávať zodpovedných občanov. Ukazovatele opisujú charakteristiky učenia v škole, jeho prepojenie so spoločenskými procesmi, životom komunity, s pedagogickou teóriou a inovatívnou pedagogickou praxou. Ukazovatele sa týkajú vyučovacieho obsahu, štýlu učenia v škole, foriem, organizácie i metód vyučovania a učenia sa. Hlavnými prvkami sú :

- **kľúčové kompetencie - zručnosti potrebné pre život v 21. storočí,**
- **zmysluplné vyučovanie a učenie sa v súvislostiach,**
- **hodnotenie a sebareflexia žiakov,**
- **inovatívne využitie IKT.**

Vedomosti o princípoch efektívneho učenia, pochopenie významu podporujúceho prostredia na učenie, sú základom pre to, aby pedagógovia **postupne a systematicky** aplikovali vo svojich triedach čo najviac týchto prvkov.

4. Rozvoj pedagógov

Oblasť je zameraná na to, ako sa učitelia učia a ako vyučujú. Tejto oblasti je tradične venovaná veľmi malá pozornosť, nie sú na ňu vyčlenené dostatočné kapacity ani finančné zdroje v rozpočtoch škôl. Práve táto oblasť významne prispieva k zmene kultúry školy.

Ako identifikovať, rozvíjať a merať zručnosti učiteľa? Aké tréningy a druhy rozvoja sú potrebné?

Sebareflexia tejto oblasti zahŕňa ukazovatele schopností školy učiť sa, spolupracovať, vzájomne sa podporovať pri učení a systematicky vytvárať podmienky pre profesný rast učiteľov.

Zdôrazňované sú prvky:

- **odborný a osobnostný rozvoj,**

Škola pre 21. storočie – Inovačný rámec

- **koučing, mentoring a podpora učenia,**
- **vnútroškolské vzdelávanie,**
- **prepojenie osobných cieľov a cieľov školy.**

Učenie sa pedagógov znamená viac, ako len účasť na prednáškach, workshopoch či získavanie kreditov. Ide o vytvorenie prostredia, kde si učitelia môžu osvojovať tie kľúčové zručnosti pre život v 21. storočí, ktoré plánujú rozvíjať u svojich žiakov. Potrebujú pri tom neustály tréning, podporovaný spätnou väzbou a diskusiou o možných prístupoch.

5. Spolupráca s komunitou

Výzvou pre inovatívnu školu je hľadanie vhodných foriem spolupráce s rodičmi, odborníkmi a inštitúciami v komunite, využívanie rôznorodých možností a aktívne prepájanie záujmu rodičov a komunity so životom školy.

Ako komunikovať, spolupracovať s rodičmi? Ako ich zapájať do života školy? Ako efektívne spolupracovať so zriaďovateľom, samosprávou?

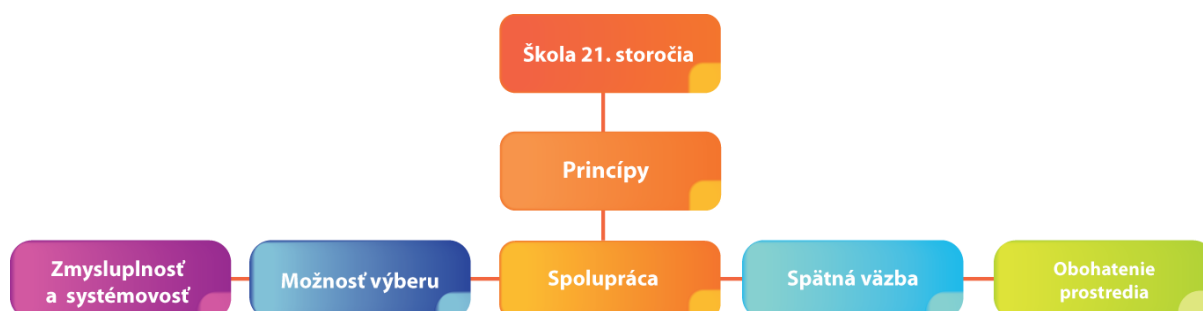
Hlavné ukazovatele:

- **participácia a aktívne zapájanie rodičov,**
- **otvorenie školy navonok,**
- **spolupráca s inštitúciami a jednotlivcami v komunite,**
- **vzdelávanie v komunite, využívanie IKT.**

Inovatívna škola kladie dôraz na podporu spájania síl „dôležitých dospelých“ v prospech „ich“ detí, rôzne formy spolupráce a participácie v komunite, spôsoby sieťovania kľúčových hráčov v komunite na podporu školy ako centra kultúry a celoživotného vzdelávania.

Čo vyjadrujú princípy?

Identifikované ukazovatele školy pre 21. storočie, roztriedené do piatich oblastí, sú v rámci oblastí usporiadané z hľadiska týchto vybraných **princípov**:

Všetky vybrané princípy zvyšujú motiváciu k učeniu, výrazne podporujú rast, učenie sa skupín, jednotlivcov a ich seberealizáciu. Aplikácia princípov v praxi vytvára podporujúce prostredie, **podnecuje celoživotné učenie. Ide o prvky vysoko efektívneho učenia, aplikované na život celej školy.**

Zmyslupnosť a systémovosť

ako kritérium všetkých aktivít školy vedie k vytvoreniu dobre fungujúceho systému. Zmyslupnosť je prepojenie učenia so skutočným životom, podpora holistického - celostného prístupu vnímania a chápania sveta. Podporuje dosahovanie osobného majstrovstva jednotlivcov, ich osobných najlepších výkonov. Inovatívna škola 21. storočia je vnímaná ako systém vzájomne prepojených súčastí, ktoré spolu úzko súvisia a vzájomne sa ovplyvňujú.

Možnosť výberu

ako reálna možnosť dosiahnuť (spoločne, individuálne) stanovené ciele v rámci dohodnutých pravidiel. Ide o vytvorenie ponuky možností vo všetkých oblastiach života školy, ktoré umožnia dosiahnuť najlepšie výsledky učenia a učenia sa.

Dôležitú úlohu v tomto procese hrá ochota delegovať kompetencie, prenos zodpovednosti na nižšie úrovne, posilnenie zodpovednosti a slobody jednotlivca. Predpokladom na to je prekonávanie stereotypov v myslení, odloženie predsudkov a ochota vydať sa po neistej ceste zmeny. Akceptovať, že pri tom urobíme aj chyby. Chyba je užitočným znakom, že tadiaľ cesta nevedie. Môžeme tak hľadať vhodnejšie spôsoby a cesty.

Spolupráca

Učenie predpokladá spoluúčasť a spoluprácu detí, spoločné objavovanie, riešenie problémov a tvorenie, zapojenie rodičov a ďalších dôležitých dospelých do života školy. Uskutočňuje sa práca tímov a tímové učenie.

Spolupráca je významná stratégia pre všetky činnosti v rámci školy, nosný princíp komunikácie, riešenia problémov a sporov. Učitelia prestávajú pracovať vedľa seba, ale začínajú si pomáhať a spolupracovať na napĺňaní osobných aj celoškolských cieľov, rešpektovať rôznorodosť.

Spätná väzba

Kľúčový princíp, základ zlepšovania kompetencií jednotlivcov i kompetentnosti celej inštitúcie. Prostriedok na dosiahnutie osobného maxima, sebauvedomovanie a budovanie sebaúcty. Spätná väzba podporuje sebareflexiu, zameriava sa na všetky procesy učenia, riadenia, komunikácie, spolužitia. Ide o permanentný proces učiť sa dávať a prijímať spätnú väzbu s cieľom vyhodnocovať a podporovať efektívnosť procesov i výkonov.

Obohatenie prostredia

Vplyv prostredia na učenie je všeobecne známym faktom. Pri využití poznatkov pracovnej psychológie môže prostredie učenie uľahčovať, či výrazne stimulovať. Organizácia a priebeh vyučovania, zariadenie

Škola pre 21. storočie – Inovačný rámec

tried a upravené okolie školy majú veľký vplyv na konanie žiakov a na ich študijné výsledky, pretože vytvárajú sociálne silné vzdelávacie prostredie. Dobre usporiadané prostredie umožňuje vysoké výkony i oddych, poskytuje dostatok podnetov, kontaktov, uľahčuje prístup k dôležitým a včasným informáciám. Moderné technológie v súčasnosti poskytujú príležitosti na obohatenie a uplatnenie rôznych inteligencií a osobných preferencií, rozvíjanie učenia a hodnotenia. Je možné zvažovať simulačné virtuálne priestory na prehrávanie rolí a budovanie sietí. Zavedenie prístupu k technológiám pre študentov aj pedagógov sa uskutočňuje s cieľom podporiť učenie kedykoľvek a kdekoľvek.

Poznámky

¹ Dynarski, M., Agodini, R., Heavisside, S., Novak, T., Carey, N., Campuzano, L., et al. (2007). Effectiveness of reading and mathematics software products: Findings from the first student cohort. Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences.

² Published by Center for the Study of Teaching and Policy, University of Washington, Seattle WWA. Both documents can be downloaded free of charge from the Center's web site: www.cttpweb.org.

³ Roschelle, J., Singleton, C., Sabelli, N., Pea, RR., Bransford, J. (2008). Mathematics worth knowing, resources worth growing, research worth noting: A response to the national mathematics advisory panel report. *Educational Researcher*, 37(9), 6110-617.

⁴ National Research Council (2005). *How students learn: History, mathematics, science in the Classroom*. Washington DC: National Academy Press.

⁵ San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2008.

Použité materiály:

Inovatívne školy – inovačný rámec, Microsoft - Partneri vo vzdelávaní, 2009.

Výsledky experimentálneho overovania programu Integrované tematické vyučovanie (ITV) na ZŠ J. A. Komenského na Majerníkovej 60 v rokoch 1992 – 2001, uskutočneného Asociáciou S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21.storočie na Slovensku (ASK), v spolupráci s ŠPÚ.

Skúsenosti škôl s programom Vysoko efektívne učenie/Integrované tematické vyučovanie/ITV hlavne na ZŠ J. A. Komenského v Bratislave, Majerníkova 60, v Tatranskej alternatívnej škole v Poprade, v Základnej škole Smetanov háj 286/9 v Dunajskej Strede, v ZŠ Valča a ďalších.

Výstupy projektu 112 302 204 77 - Otvorená škola ako učiacia sa organizácia, 2008. Projekt bol realizovaný v Nadácii pre deti Slovenska s podporou Európskeho sociálneho fondu v rámci Sektorového operačného programu Ľudské zdroje, opatrenie 3.2 Zvýšenie rozsahu, zlepšenie a širšie poskytovanie ďalšieho vzdelávania s cieľom zlepšiť kvalifikáciu a adaptabilitu zamestnancov v spolupráci s Asociáciou S. Kovalikovej – Vzdelávanie pre 21.storočie na Slovensku a s partnerskými školami - Základnou školou Smetanov háj 286/9 v Dunajskej Strede a so Základnou školou s Materskou školou na Ul. 29. augusta 171/44 v Poprade.

Interné materiály Asociácie S. Kovalikovej - Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku 1992 – 2011.